

Miha Žargi¹, Janez Fischinger²

100 let hospitalne otorinolaringologije v Ljubljani

100 Years of Hospital Otolaryngology in Ljubljana

Prof. dr. Miha Žargi, dr. med., višji svetnik, Klinika za otorinolaringologijo in cervikofacialno kirurgijo Univerzitetni klinični center Ljubljana, Zaloška cesta 2, 1000 Ljubljana;
miha.zargi@kclj.si

Doc. dr. Janez Fischinger, dr. med., dr. dent.med, Ljubljana

Izvleček

Leta 1887 se je zaposlil v Deželni civilni bolnici okulist dr. Emil Bock, ki pa je bil izobražen tudi na področju otologije. Šele po prihodu dr. Jožefa Pogačnika na kirurški oddelek bolnice leta 1912 lahko govorimo o popolni obravnavi bolnikov z otorinolaringološkimi boleznimi. Dr. Pogačniku so na kirurškem oddelku dodelili nekaj prostorov z 12 bolniškimi posteljami, svoje lastne prostore pa je dobil oddelek šele leta 1927. Več desetletij so bili prostori za zdravljenje številnih bolnikov premajhni in povsem neustrezni, primanjkovalo pa je tudi zdravstvenega osebja in opreme. Leta 1945 je oddelek postal Otorinolaringološka klinika in je njen prvi predstojnik prof. dr. Janko Pompe je pridobil še nekaj prostorov in sodelavcev. Drugi predstojnik prof. dr. Vinko Kambič je leta 1978 uspel obnoviti kliniko, pridobil je nove sodelavce in pospeševal raziskovalno dejavnost. V zadnjih 25–tih letih se je obseg dela in razvoja še povečal. Po dolгих letih dela je bila leta 2011 zaključena izgradnja klinike, ki je moderno opremljena in se lahko primerja z najsodobnejšimi klinikami v svetu.

Summary

Ključne besede: otorinolaringologija, zgodovina, razvoj otorinolaringološkega oddelka in klinike, Ljubljana

Key Words: otorhinolaringology, history, development Department of ENT and ENT Clinic, Ljubljana

V Zdravstvenem Vestniku je leta 1962 doc. dr. Zlatica Hribar objavila prispevek ob 50-letnici otorinolaringološke službe v ljubljanski bolnišnici (1). V članku je bila tudi fotografija notice o ustanovitvi otorinolaringološkega oddelka, objavljena v časopisu *Slovenec* z dne 6. oktobra 1912, ki velja za ustanovni datum otorinolaringološkega oddelka (Sl.1). Prav je, da se tokrat ozremo na razvoj hospitalne otorinolaringologije v Ljubljani v teh 100 letih.

Leta 1887 se je v ljubljanski Deželni civilni bolnici zaposlil okulist dr. Emil Bock (1857-1916), ki je na Dunaju več mesecev specializiral tudi otologijo in rinologijo, tako da je v bolnici pričel zdraviti tudi bolnike z boleznimi ušes in nosu, kar pa je pozneje opustil (2).

O zdravljenju bolnikov, ki je obsegalo bolezni vseh organov, ki jih obravnava otorinolaringologija, lahko govorimo šele, ko je dr. Josip Pogačnik (1878-1965) (Sl.2) v Gradcu leta 1910 zaključil specializacijo otorinolaringologije in ga je primarij dr. Franc Derganc (1877-1939) leta 1912 sprejel v službo na kirurški oddelek bolnice ob Zaloški cesti, da bi tam zdravil številne bolnike z boleznimi otorinolaringološkega področja. Primarij je dr. Pogačniku odstopil nekaj prostorov s skupno 12 posteljami, operirati pa je moral z lastnimi inštrumenti v prostoru pred operacijsko dvorano, kjer so prekuhávali inštrumente (3). Leta 1919 je bil ustanovljen samostojni oddelek za otorinolaringologijo, ki pa je še vedno gostoval na kirurškem oddelku. Dr. Pogačnik je leta 1920 sam kupil rentgenski aparat (4) in tega leta je dobil naziv primarij. Januarja 1927 je primarij Pogačnik uspel dobiti za otorinolaringološki oddelek lastne prostore v prvem nadstropju in mansardi paviljona št. 3 (Sl.3) bivše Deželne civilne bolnice, zgrajene 1893-1895 ob Zaloški cesti. V paviljonu 3 je deloval do leta 1923 ginekološko-porodniški oddelek. Pred vselitvijo so te prostore za oddelek le za silo preuredili, a so bili za otorinolaringološko dejavnost vse prej kot primerni. En sam prostor je bil operacijska soba in ambulanta, kjer je včasih delo potekalo hkrati, ločeno le z zaslonom. Stalno je primanjkovalo bolniških postelj, higienski pogoji so bili povsem neustrezni (3). Primarij Pogačnik, ki je bil na oddelku edini zaposleni zdravnik, je s sestrami usmiljenkami

ter zdravniki stažisti izvajal skoraj vse operacije, ki so jih izvajali na velikih otorinolaringoloških klinikah po svetu. Kljub velikemu strokovnemu znanju in spretnosti je komaj zmogel zdraviti veliko število bolnikov (Sl. 4). Na oddelku se je trajno zdravilo 50-70 bolnikov, medtem ko je imel ves oddelek na razpolago 33 postelj in košaric za otroke (5). Primarij se je še posebej posvečal zdravljenju vnetij ušes in njihovim zapletom.

Primarij Pogačnik je objavljajl prispevke o svojih izkušnjah pri zdravljenju v uglednih domačih in tujih strokovnih časopisih ter v dnevnem časopisju skušal s poljudnimi članki izobraževati prebivalstvo. Zavedal se je pomena hitrega in neposrednega prenosa najnovejših metod zdravljenja iz svetovnih centrov k nam in je zato skoraj vsako leto odhajal tja na izpopolnjevanja.

Primarija Pogačnika je zanimalo tudi zdravljenje bolnikov z rakom. Ko oblasti na njegovo pobudo niso hotele nabaviti radia za zdravljenje tumorjev, je v obdobju 1928/29 sam kupil 49 mg radia in z njim začel deset let pred ustanovitvijo Banovinskega inštituta za raziskovanje in zdravljenje novotvorb prvi v Jugoslaviji zdraviti bolnike z rakom (6). Šele leta 1938 je bil tudi na njegovo pobudo ustanovljen Banovinski inštitut za raziskovanje in zdravljenje novotvorb. Primarij je tudi poznal učinek rentgenskih žarkov na malignome in je pošiljal bolnike z rakom na zdravljenje z rentgenskimi žarki že od leta 1927 dalje na »terapevtično obsevanje« na Rentgenološki inštitut eno nadstropje niže k primariju dr. Kunstu (7). Stalnega sodelavca je primarij Pogačnik dobil šele, ko se je na oddelku zaposlil specialist otorinolaringolog dr. Janko Pompe (1902-1989) (Sl. 5), ki je specializiral v Ljubljani in na Dunaju. Specialistični izpit leta je 1932 opravil v Ljubljani. Leta 1936 se je na oddelku zaposlil še tretji zdravnik dr. Pavel Kanc in tega leta je dr. Pompe postal primarij. Kot sledi iz primarijevih lastnih zapiskov (8) je bil oddelek po vojni še vedno tak, kot ga je spoznal v času sekundariata 1928/29. Leta 1945 je oddelek prevzel od predstojnika oz. šefa, primarija dr. Pogačnika, ki se je upokojil. Ta oddelek s preiskovalnimi metodami, znanjem in terapijo

na predvojni ravni, je bil leta 1945 naenkrat proglašen za kliniko (8). Primarij Pompe je bil imenovan za honorarnega predavatelja in je tako postal prvi učitelj otorinolaringologije na Medicinski fakulteti. Za docenta je bil izvoljen leta 1949, leta 1957 pa za izrednega profesorja. Na kliniki je pričel z velikimi operacijami žrela in grla. Mutilirajoče kirurške posege pri zdravljenju vnetij srednjega ušesa je že v 60-letih prejšnjega stoletja nadomestil s funkcionalno kirurgijo ušesa. Izvajal je nove metode mobilizacije stapesa in stapedektomijo. Izpopolnjeval se je na klinikah v Nemčiji, Švici, Avstriji, Angliji in na Nizozemskem. Kljub temu da je še obvladal vse področje otorinolaringologije, se je najraje ukvarjal z otologijo. Postavil je temelje slovenski avdiometriji. Aktivno je sodeloval na strokovnih kongresih doma in v tujini. Bil je prvi predsednik Otorinolaringološke sekcije Slovenskega zdravniškega društva, ki je bila kot ena prvih sekcij ustanovljena že 5. 5. 1950. Bil je častni član Združenja madžarskih otorinolaringologov, redni član Društva nemških otorinolaringologov in nekaj časa tudi predsednik Združenja otorinolaringologov Jugoslavije. Bibliografija prof. dr. Pompeta je obsežna (9). Članke je objavljala v domačih in tujih strokovnih časopisih. Leta 1948 je primarij Pompe napisal za študente medicine in stomatologije učbenik *Ušesne bolezni*. Zaradi vse večjega števila bolnikov po končani vojni je delo postajalo vse težje. Prostorji so bili enaki kot že vsa leta. Leta 1948 pa so morale še sestre usmiljenke čez noč prenehati z delom v Kliničnih bolnicah. Predstojniku sta tako ostali od negovalnega osebja le dve bolniški strežnici (8). Klinika pa je z odhodom sester usmiljenk pridobila v prvem nadstropju stavbe, kjer so prej stanovale, dodatne prostore in nastal je t.i. "B" oddelek, ki so ga spet le za silo adaptirali. Dve sobici sta služili za manjše operacije. V pritličju je bila ambulanta, kjer so potekale tudi vaje za študente. V tem času je klinika dobila v uporabo še pritlično zgradbo t.i. zaporniškega paviljona. Otorinolaringološka klinika je leta 1950 dobila še prvo nadstropje zahodnega dela paviljona 3, iz katerega se je izselil Zavod za zdravstveno zaščito mater in otrok, in ki je bil s pritličnim hodnikom povezan t.i. "A" oddelkom klinike. V

novo pridobljenih prostorih je bil urejen otroški t.i. "C" oddelek. Ko je bila leta 1957 zgrajena Poliklinika na Njegoševi ulici, je bila tja preseljena vsa ambulantna dejavnost klinike. Delo je tako sedaj potekalo že na štirih dislociranih prostorih.

Zaradi povečanega obsega dela je nastala tudi potreba po zaposlitvi novih zdravnikov. Takoj po osvoboditvi sta se po sodelovanju iz NOB vrnila na kliniko dr. Pavel Kanc in dr. Zlatica Hribar, ki je začela specializacijo tik pred II. svetovno vojno. Asistenti so postali dr. Pavel Kanc, dr. Zlatica Hribar (kasneje docentka) in dr. Alojz Štrancar. Dr. Kanc se ni ožje specializiral, dr. Hribarjeva pa se je ukvarjala z avdiologijo in se je tudi na pobudo predstojnika izobraževala v tujini, tako da je lahko na kliniki ustanovila foniatrično-avdiološki oddelek, ki je prišel z delom leta 1959 na polikliniki. Foniatrični oddelek je vodila do svoje upokojitve, dr. Štrancar pa se je posebej posvetil razvoju govorne avdiometrije.

Leta 1946 sta se na kliniki zaposlila dr. Milan Varšek in dr. Milodar Kosin, ki se pri delu nista ožje specializirala in sta bila oba kasneje primarija. Po triletni mobilizaciji za delo v vojaških ustanovah se je na kliniko vrnil dr. Jerko Oršič (kasneje asistent in primarij), ki je specialistični izpit opravil na kliniki še pred koncem vojne.

V petdesetih letih prejšnjega stoletja so se na kliniki zaposlili še zdravniki Dušan Vidmar, Dušan Grom, Vinko Kambič, vsi kasneje profesorji. Dr. Grom in dr. Vidmar sta se usmerila v otologijo, kasneje se je dr. Vidmar posvetil kirurgiji nosu in obnosnih votlin, dr. Kambič pa v kirurgijo glave in vratu, predvsem tumorjev grla. V tem desetletju sta nekaj let na kliniki delala tudi prim. dr. Drago Švajger in dr. Bojan Vandot ter zdravnik dr. Aleksander Trtnik in dr. Stane Podreberšek, ki pa ju je klinika po navedbah doc. dr. Zlatice Hribar (1) zaradi nesreč kmalu izgubila.

V šestdesetih letih so se na kliniki zaposlili še dr. Maksimilijan Kern (kasneje asistent), dr. Smilja Černelč (kasneje primarijka) in dr. Silvana Molan Lukič. Dr. Černelčeva se je posvetila avdiologiji.

Zaradi vse večje prostorske stiske je prof. Pompe leta 1961 uspel z nadzidavo otroškega oddelka in trakta, ki je povezoval ta oddelek s prvotnim t.i. "A" otorinolaringološkim oddelkom. V tem traktu je bila nato urejena manjša operacijska soba. Že leta 1966 je bil izdelan načrt za dozidavo in prezidavo klinike. Do realizacije ni prišlo zaradi izgovora, da bodo prostorski problemi klinike rešeni z izgradnjo Kliničnega centra.

Leta 1969 je postal predstojnik oz. direktor klinike iz. prof. dr. Vinko Kambič (Sl. 6), profesor dr. Janko Pompe pa se je upokojil. Medicino je začel študirati na Medicinski fakulteti v Ljubljani leta 1939, študij je prekinil zaradi sodelovanja v NOB. Za doktorja splošne medicine je bil promoviran leta 1947 v Zagrebu. Otorinolaringologijo je specializiral v Ljubljani in Zagrebu ter leta 1956 opravil specialistični izpit v Beogradu. Na lastno željo je leta 1957 prenehal z delom v JNA in se tega leta zaposlil na Otorinolaringološki kliniki v Ljubljani. Strokovno se je izpopolnjeval na številnih uglednih klinikah v tujini. Leta 1959 je bil na Medicinski fakulteti v Ljubljani izvoljen za asistenta, pet let kasneje pa v naziv docenta. Doktorat znanosti je zagovarjal leta 1968 in bil tega leta izvoljen za izrednega in po petih letih za rednega profesorja. Leta 1990 pa je dobil naziv zaslužnega profesorja. Od leta 1979 -1981 je bil dekan Medicinske fakultete Univerze v Ljubljani. Zaradi izjemnih dosežkov v znanosti je bil izvoljen leta 1985 za dopisnega, 1989 leta pa za rednega člana Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Bil je član številnih strokovnih združenj v tujini.

Sam in s sodelavci se je posvečal raziskavam etiologije in karcinogeneze karcinoma glave in vratu, še posej grla. S patologoma prof. dr. Ivanom Lenartom in prof. dr. Nino Gale z Inštituta za patologijo MF v Ljubljani je izdelal novo razvrstitev epitelijskih hiperplastičnih sprememb sluznice grla, pomembno za napoved in način zdravljenja bolezni. Po dopolnitvah leta 2005 se je za klasifikacijo teh epitelijskih sprememb uveljavilo v svetu ime Ljubljanska klasifikacija, ki je z objavo v knjigi, ki jo izdaja Svetovna zdravstvena organizacija, postala splošno priznana. O hiperplastičnih spremembah sluznice grla je s soavtorico prof. dr. Nino Gale pri

založbi Elsevier v Amsterdamu leta 1995 izdal knjigo Epithelial Hyperplastic Lesions of the Larynx. Sam in s sodelavci je napisal veliko število strokovno raziskovalnih člankov, ki so bili objavljeni v domačih in uglednih tujih strokovnih revijah.

Akademik Kambič je prenašal k nam iz tujine pomembne nove diagnostične in kirurške metode, jih izboljševal, uvajal pa je tudi nove, lastne metode. Njegova metoda obnovitve grla z epiglottisom po vertikalni hemilaringektomiji zaradi karcinoma grla je v svetu še danes imenovana po njem in jo, ali pa modificirano, v svetu za ta namen še vedno uporabljajo. Tudi Kambičeva metoda olajšanja deepitelizacije glasilk je bila v svetu ocenjena kot pomembna inovacija. Ob akademikovi 80-letnici je bil o njem v reviji ISIS objavljen obširen zapis. Akademik Kambič je bil tudi odličen pedagoški delavec. Izboljšal je dodiplomski študij. Napisal je prvi slovenski učbenik Otorinolaringologija (1975) in njegovo dopolnjeno izdajo (1984). Za pomoč pri delu zdravnikom splošne medicine je s sodelavci napisal 3 priročnike: Hripavost (1976), Otekline na vratu (1986) in Bolezni žrela (1987).

Delo na kliniki je organiziral po posameznih dejavnostih. Preudarno je izbiral bodoče sodelavce zdravnike. Za nadaljevanje dela njegovega ožjega področja-kirurgije glave in vratu, predvsem grla, je povabil k sodelovanju zdravnike Avgusta Župevca (pozneje docent in primarij), Lojzeta Šmida (pozneje redni profesor in višji svetnik), Miho Žargija (pozneje redni profesor, višji svetnik in predstojnik klinike), Janeza Fischingerja (pozneje docent), Igorja Fajdigo (kasneje dr. sci), Bojana Roka (pozneje asistent), Aleksandra Aničina (kasneje asistent).

Zdravniki Janez Zupančič (pozneje primarij), Boris Povhe, Boštjan Lavrenčak (pozneje primarij), Tone Gros (kasneje docent) in Miran Rakuš so bili usmerjeni predvsem v otokirurško dejavnost.

Zdravniki Jernej Podboj (kasneje asistent in primarij), Zoran Kurent in Imre Boršoš so se usmerili v kirurgijo nosu in obnosnih votlin.

Z zaposlitvijo Irene Hočevar Boltežar (kasneje izr. profesorica in svetnica), ki se je usmerila v foniatrijo, je bilo poskrbljeno za kontinuiteto foniatrične dejavnosti.

Pri delu v ambulantah na polikliniki so bili specializantom in mladim specialistom v pomoč starejši specialisti, najprej Silvana Molan Lukič, kasneje pa specialisti asistent Maks Kern, Janez Javornik in Milan Jarc. Akademik je skrbel, da sta, čeprav v težkih pogojih, uspešno delovali avdiovestibulološka ambulanta z zdravnicama Smiljo Černelč (pozneje primarijka) in Jagodo Vatovec (kasneje primarijka in docentka). Foniatrična ambulanta je bila kasneje preseljena v staro stavbo ob Ljubljani, ki je bila tudi le za silo adaptirana. Ambulanto je do upokojitve vodila zdravnica Zora Radšel (kasneje izr. profesorica), njeno delo je nato prevzela Irena Hočevar Boltežar (kasneje izr. profesorica in svetnica).

Pri obravnavi bolnikov z rakom glave in vratu je prof. Kambič uvedel otorinolaringološko-onkološke konzilije. Zaradi večkratnih zapletov, zlasti poznih, po traheotomijah je izposloval, da so otorinolaringologi prevzeli izvajanje traheotomij na praktično vseh oddelkih in klinikah Kliničnega centra. Na kliniki je specializirala tudi vrsta zdravnikov, ki so se izobraževali za delo v drugih bolnišnicah Slovenije, nekaj zdravnikov pa je prišlo na specializacijo iz tujine. V letih 1974 do 1978 je Kambič vodil obnovo in posodobitev klinike, ki je tako dobila dve večji in eno manjšo operacijsko dvorano s takrat najsodobnejšo opremo. Moderno opremljena je bila tudi soba za intenzivno nego. Klinika je bila vodilna v Jugoslaviji in so se na njej, zlasti na tečajih, izpopolnjevali tudi zdravniki iz drugih jugoslovanskih republik. Za svoje delo je akademik Kambič prejel veliko Kidričevo nagrado in Zoisovo nagrado za življenjsko delo ter več državnih odlikovanj.

Leta 1986 je postal predstojnik katedre za področje otorinolaringologije docent dr. Miha Žargi, kasneje redni profesor in višji svetnik (Sl. 7). Na Medicinski fakulteti Univerze v Ljubljani je promoviral leta 1971, specializacijo iz otorinolaringologije je opravil v Ljubljani

leta 1978 in doktoriral 1984 leta. Že v času specializacije se je usmeril predvsem v kancerologijo glave in vratu. Na Medicinski fakulteti v Ljubljani je bil izvoljen v naziv docent 1985 leta, za izrednega profesorja 1990 in rednega profesorja 1995 leta. Leta 1987 je po upokojitvi akademika Kambiča postal direktor in predstojnik klinike. V obdobju 1991-1995 je bil prodekan, nato pa tri mandate od leta 1995 do 2005 dekan Medicinske fakultete. Od 1996 do 2007 leta je bil kot član izvršnega odbora European Federation of Oto-Rhino-Laryngological Societies odgovoren za jugovzhodno Evropo. Je član več nacionalnih in evropskih združenj, med drugim je član Société Française d'ORL et de Pathologie Cervico-Faciale, International Academy of Otorhinolaryngology Head and Neck Surgery, International Federation of Oto-Rhino-Laryngological Societies in Polish Academy of Medicine ter član uredniških odborov domačih in več tujih revij. Bil je vodja ali raziskovalec v 14 raziskovalnih projektih in dela v projektih, ki še potekajo. Sam ali s sodelavci je iz tujine k nam prinašal nove metode v diagnostiki, zdravljenju in rehabilitaciji v otorinolaringologiji, uvedel pa je tudi svoje nove metode. Bil je mentor številnim specializantom, magistrandom in doktorandom. Kot avtor ali soavtor je objavil v domači in strokovni literaturi preko 300 strokovnih in raziskovalnih člankov. Aktivno se je, pogosto tudi kot vabljen predavatelj, udeležil številnih nacionalnih in internacionalnih srečanj. V priznanje za svoje delo je postal častni član Hungarian Society of Otorhinolaryngology Head and Neck Surgery in Österreichische Gesellschaft für Hals, Nasen und Ohrenheilkunde, Kopf und Halschirurgie. Prejel je Šercerjevo nagrado ter medaljo Alberta Schweizerja.

Strokovni razvoj klinike je bil v času predstojništva prof. dr. Žargija še hitrejši in obsežnejši, kot je bil v prejšnjih desetletjih. Poskrbel je, da je prišlo, tako kot v svetu, do še izrazitejše delitve otorinolaringologije na subspecialnosti, ki so področje otologije, rinosinusologije, faringolaringologije s področjem vratu ter foniatrično-logopedska in avdiovestibulološka dejavnost. Na kliniki so specializirali in se zaposlili novi zdravniki Ciril Trček, Saba Battelino

(kasneje asistentka in dr. sci.), Maja Šereg Bahar (kasneje asistentka in magistra) in Branka Geczy Buljovčič (kasneje asistentka in magistra). Da bi bili na nivoju razvoja otorinolaringologije v svetu, se mladi pa tudi že izkušeni zdravniki klinike stalno izpopolnjujejo na svetovno znanih otorinolaringoloških klinikah. Zdravniki klinike tudi na osnovi izsledkov lastnega raziskovalnega dela uvajajo nove diagnostične, terapevtske in rehabilitacijske metode.

Fluktuacija zdravnikov klinike v splošnem ni predstavljala večjega problema. Šest specialistov (Boris Povhe, Miran Rakuš, Bojan Rok, Zoran Kurent, Štefan Spudič in Črtomir Iglič) je zapustilo kliniko in se zaposlilo drugje. Na kliniki pa se je zaposlil specialist Iztok Fošnarič. Postopno so se na kliniki zaposlovali novi specializanti: Aleš Matos, Tanja Soklič Košak, Aleš Grošelj, Klemen Jenko, Robert Šifrer in Jure Urbančič, ki so danes že specialisti. Na kliniki pa so zaposleni še specializanti Jošt Paučič, Katja Kladnik-Stabej in Peter Pukl. Zdravniški kolektiv klinike se je tako precej pomladil (Sl. 8). Zadnja leta so se upokojili primarija Boštjan Lavrenčak in Jernej Podboj, docent Janez Fischinger in prof. Lojze Šmid, zato sta bili zaposleni še novi specializantki Nina Božanić Urbančič in Isidora Divjak.

Tudi pri sestrah na vodilnih položajih klinike ni bilo od leta 1948 dalje, ko so sestrsko delo prenehale opravljati sestre usmiljenke, večje fluktuacije. Do danes je službo glavne sestre, če ne upoštevamo tistih, ki so bile na tej funkciji le krajše obdobje, opravljalo šest sester Marinka N.N., Minka Božič, Karolina Kostelec, Marta Popit, Marija Mojškerc in Jožefa Hartman. Delo glavne sestre sedaj opravlja Tanja Miklavčič. Po letu 1948 so dalj časa opravljale funkcijo glavne inštrumentarke Slavica Stepanovič, Anica Porovne in Marija Župevc, krajši čas pa Ana Kljun, Marija Jelnikar, Andreja Žagar in Mateja Berčan. Zdaj je glavna inštrumentarka Ksenija Ceglar. Pri sestrah na vodilnih položajih je bilo fluktuacije malo, pri ostalih sestrah in drugih zaposlenih na kliniki pa več, kar pa ni povzročalo večjih problemov.

Omeniti velja vsaj najpomembnejše dosežke klinike na področju posameznih subspecialnosti v novejšem času. Na področju **laringofaringologije** smo prvi v svetu pričeli uporabljati lasersko inducirano fluorescenco za odkrivanje rizičnega epitela in začetnega karcinoma sluznice grla in žrela. Na osnovi večletnih raziskav laringologov klinike in radiokemoterapevtov z Onkološkega inštituta je prišlo do sprememb pri zdravljenju raka glave in vratu. Na osnovi dognanj raziskav je vpeljana pooperativna radiokemoterapija pri bolnikih z napredovalimi karcinomi orofarinksa, z rizičnimi malignimi dejavniki, pri nekaterih metastazah na vratu, kakor tudi pri bolnikih z inoperativnimi karcinomi. Vpeljan je bil tudi kemoterapevtski konzilij. Zdravljenje z laserjem uporabljamo pri papilomatozi grla, nekaterih manjših tumorjih v grlu in stenozah grla, kjer zdravljenje kombiniramo z Mytomicinom. Stenoze sapnika in grla zdravimo tudi operativno z resekcijo in anastomozo, kar je nadomestilo zdravljenje s stentom. Pri zdravljenju bolnikov s karcinomi grla, žrela in ustne votline uporabljamo manj mutilirajoče posege in rekonstrukcijo z režnji, pri kateri sodelujejo tudi kirurgi s Kliničnega oddelka za plastično kirurgijo. Bolnikom z ohromitvijo obeh povratnih živcev napravimo operativno lateralizacijo glasilke. V novejšem obdobju je bila vpeljana endoskopska operacija Zenkerjevega divertikla in fiksacija nezrelega epiglotisa, kadar ta ovira dihanje dojenčkov ter uporaba epiglotisa tudi za rekonstrukcijo defekta po operaciji raka hipofarinksa.

Na področju **otologije** se pri timpanoplastikah uporabljajo novi materiali. Na pobudo klinike so v sodelovanju z našim avdiovestibulološkim centrom pričeli izvajati v porodnišnicah testiranje sluha novorojenčkov in tako zagotovili čimprejšnjo rehabilitacijo naglušnih in kohlearno implantacijo pri gluhih. Kohlearno implantacijo izvajamo že od leta 1996, v zadnjem času pa bolnikom s hudo prizadetostjo sluha po zračni poti izboljšamo sluh z operativno vstavitvijo slušnega pripomočka (BAHA). V zadnjih letih se v sodelovanju z

nevrokirurgi izvaja za pristop k notranjemu sluhovodu translabirintna pot ali pristop skozi srednjo lobanjsko kotanjo, izvaja pa se tudi pristop do pontocerebelarnega kota.

Na področju **nosu in obnosnih votlin / rinosinusologije** smo na kliniki takoj sledili razvoju endoskopske kirurgije nosu in obnosnih votlin. V sodelovanju z oftalmologi izvajamo endoskopsko dakriocistorinostomijo. Poleg standardnih endoskopskih operacij pri vnetnih spremembah v nosu in obnosnih votlinah izvajamo v tem področju tudi operacije nekaterih izbranih malignih tumorjev. Endoskopsko izvajamo tudi zaporo likvorskih fistul, rekonstrukcijo orbitalne stene in dekompresijo očnice pri bolnikih z obolenjem ščitnice. Nevrokirurgom pripravljamo s transnazalnim endoskopskim pristopom pot do tumorjev hipofize in v sodelovanju z njimi pristopamo do prednje lobanjske kotanje pri operacijah malignomov.

Foniatrično logopedska dejavnost je glede na obseg in vrsto del, ki jih opravlja, prerasla v Center za motnje glasu, govora in požiranja. Prišlo je do naglega in velikega napredka pri diagnostiki, zdravljenju in rehabilitaciji bolnikov z boleznimi foniatričnega področja. Najnovejša tehnična oprema, med drugim analizator glasu in govora ter postaja za analizo požiranja in senzibilno testiranje grla, omogoča natančnejše ugotavljanje bolezni in nadaljnjo multidisciplinarno obravnavo s specialisti klinične logopedije in psihologije. Foniatrinji tega centra vodja tima prof. dr. Irena Hočevar Boltežar in asist. mag. Maja Šereg Bahar sodelujeta pri timski obravnavi bolnikov z rakom grla pred laringektomijo in po njej. Sodelujeta tudi v timu z maksilofacialnimi kirurgi pri obravnavi otrok s shizami in bolnikov pred ortognatskimi operacijami. V primerih, ko ne uspemo z mikrokirurškim zdravljenjem laringealne papilomatoze, se je uveljavila adjuvantna terapija. V zadnjih 15 letih se na kliniki vse bolj uporablja botulinusni toksin. Aplikira se ga laringektomiranim bolnikom, ki zaradi spazma ezofagalnega mišičja ne obvladajo ezofagalnega govora in bolnikom z laringealno

distonijo. Foniatrinji sodelujeta z nevrologi pri diagnostiki centralno pogojenih motenj govora in požiranja.

Audiovestibulološki center izvaja poleg standardnih tudi nove diagnostične in rehabilitacijske postopke. V naši avdiološki ambulanti se je v 90-letih uveljavila preiskava otoakustične emisije in v zadnjem desetletju tudi meritve izvabljenih akustičnih potencialov z moduliranimi toni (ASSR). Skupaj s pediatri smo dosegli izvajanje presejalnega testa na okvaro sluha pri novorojenčkih, ki se je pričelo v Sloveniji leta 1999, in je obvezno v vseh slovenskih porodnišnicah od leta 2005 dalje. Zgodnja prepoznavna okvar sluha je pripomogla k uspešnejši obravnavi prirojeno gluhih otrok in uveljavitvi otokirurške vstavitve polževega vsadka. Avdiologinji prim. doc. dr. Jagoda Vatovec in asist. mag. Branka Geczy sta skupaj z nevrofiziologi razvijali meritve električno izvabljenih potencialov slušne poti v možganskem deblu (EPMD) in aplicirali telemetrijo (NRT) - ugotavljanje odzivov slušnega živca preko vstavljenega polževega vsadka. Zadnje desetletje uporabljamo za objektivizacijo vestibularnih okvar tudi videonistagmografijo. Za bolnike s tinitusom je bila vpeljana skupinska delavnica. V sodelovanju s Filozofsko fakulteto se uvajajo novosti pri govorni avdiometriji.

Zdravniki klinike glede na svojo subspecializacijo pridobivajo nova znanja in posredujejo svoja z udeležbo na večjih mednarodnih strokovnih srečanjih. Vodilni zdravniki klinike so bili večkrat vabljeni predavatelji na tujih nacionalnih in evropskih strokovnih srečanjih. Bibliografija zdravnikov klinike je obsežna. Članke objavljajo v domačih in inozemskih revijah. V obdobju zadnjih 25 let so objavili več kot 1000 člankov, od tega 130 v revijah, ki jih indeksira SCI. Klinika je organizirala pet kongresov otorinolaringologov Slovenije z mednarodno udeležbo v obdobju 1992-2008. Leta 2006 je klinika organizirala na Bledu tudi tradicionalno strokovno srečanje evropskih otorinolaringologov. Za zdravnike družinske medicine in pediatre klinika vsako leto organizira strokovno-izobraževalne seminarje.

V obdobju zadnjih 25 let so zdravniki kot vodje ali sodelavci končali 14 raziskovalnih projektov. Raziskovalno delo v programskem sklopu rak glave in vratu še vedno poteka. Sodelavci programske skupine so iz naše klinike, Onkološkega inštituta in Inštituta za patologijo. Kar nekaj dognanj iz končanih raziskovalnih projektov že uporabljamo za uspešnejše zdravljenje bolnikov.

Katedra za otorinolaringologijo je imela v 50-ih let prejšnjega stoletja enega učitelja (prof. Pompe) in tri asistente (Zlatica Hribar, Pavel Kanc, Alojz Štrancar). V letih, ko je predstojništvo klinike in katedre prevzel prof. Kambič, se je katedra zaradi razširitve obsega pouka kadrovsko okrepila. Katedra je imela dve učiteljski mesti (prof. Vinko Kambič in prof. Dušan Vidmar), asistenti pa so bili Zlatica Hribar, Dušan Grom in Maksimilian Kern. Kasneje so postopoma učiteljska in asistentska mesta zasedali Lojze Šmid, Avgust Župevc, Miha Žargi, Anton Gros, Jernej Podboj, Janez Fischinger, Irena Hočever Boltežar (Sl. 9). Po upokojitvi prof. dr. Lojzeta Šmida v letu 2010 je drugo učiteljsko mesto zasedla izr. prof. Irena Hočever Boltežar. Na Katedri za otorinolaringologijo sta zaposlena kot predstojnik redni prof. dr. Miha Žargi, ki je učitelj na Odseku za splošno medicino, in izr. prof. Irena Hočever Boltežar, ki predava na Odseku za dentalno medicino. Asistentska mesta zasedajo doc. dr. Anton Gros, mag. Aleksandar Aničin, dr. Saba Battelino in Klemen Jenko. Habilitirani pa so prim. doc. dr. Avgust Župevc, doc. dr. Janez Fischinger, prim. doc. dr. Jagoda Vatovec, asist. mag. Maja Šereg Bahar, asist. mag. Branka Geczy, asist. Aleš Grošelj in asist. Jure Urbančič.

Otorinolaringološki oddelek, ki je leta 1927 dobil svoje lastne skromne prostore, je le v malo prenovljenih prvotnih prostorih oddelka postal Otorinolaringološka klinika leta 1945. Klinika je bila šele v letih 1974-1978 adaptirana in obnovljena. Vsa ambulantna dejavnost klinike, ki je bila leta 1957 preseljena na Polikliniko, pa se je še naprej opravljala v praktično nespremenjenih prostorih. Delo na polikliniki je potekalo v popolnoma neprimernih prostorih,

vendar so postali tudi prostori leta 1978 obnovljene klinike za povečan obseg in nove metode dela vse bolj neustrezni za delo. Predstojniku klinike so koncem 80-tih let ponujali razne rešitve, končno pa so bili leta 1997 narejeni načrti za adaptacijo in dograditev otorinolaringološke klinike. Gradnja se je pričela 2001, a je bila zaradi gradnje Onkološkega inštituta dvakrat prekinjena, tako da je bil severni prizidek dograjen leta 2006, južni pa leta 2010. Obnovljeni so bili tudi stari prostori klinike. Dokončanje klinike se je zavleklo tudi zaradi utrujajočih razpisnih postopkov za nabavo opreme. Za delo je bila nova klinika v celoti pripravljena leta 2011 (Sl. 10) in novembra tega leta se je na kliniko s poliklinike preselila vsa ambulantna dejavnost: splošne otorinolaringološke in subspecialistične ambulate: otološka, rinološka, larigološka, kancerološka, avdio-vestibulološka, foniatrično-logopedska in urgentna otorinolaringološka ambulanta z operacijsko sobo za nujne operacijske posege. V operacijskem bloku klinike so sedaj štiri prostorne, sodobno opremljene in posameznim specialnostim namenjene moderne operacijske dvorane ter prebujevalnica. Ker bolnike obravnavamo intenzivneje in hitreje, je sedaj skupno število bolniških postelj 85, od tega 8 v enoti za intenzivno nego. Manjše število postelj omogoča lažje delo zaposlenim na kliniki in prijetnejše bivanje bolnikom. Klinika je z novimi prizidki dobila veliko novih površin, tako da poteka sprejem bolnikov brez gneče, ki je tudi ni v več urejenih čakalnicah. Čakalnica za otroke je končno ločena od čakalnic za odrasle. V letu 2011 je bilo število zaposlenih na kliniki 143, od tega 24 zdravnikov, 35 višjih in diplomiranih medicinskih sester in 59 zdravstvenih tehnikov ter 2 defektologinji, 2 logopedinji, psihologinja in 20 administrativnih delavcev. Hospitaliziranih je bilo 3941 bolnikov, operativnih posegov je bilo 3292, pregledov v specialistični ambulantni dejavnosti pa preko 41.788.

Študentom sta namenjeni dve vajalnici z možnostjo gledanja posegov v operacijskih dvorinah, predavalnica s 60 sedeži in seminarski prostor. Specializantom otorinolaringologije je na voljo laboratorij za pripravo na operacijske posege.

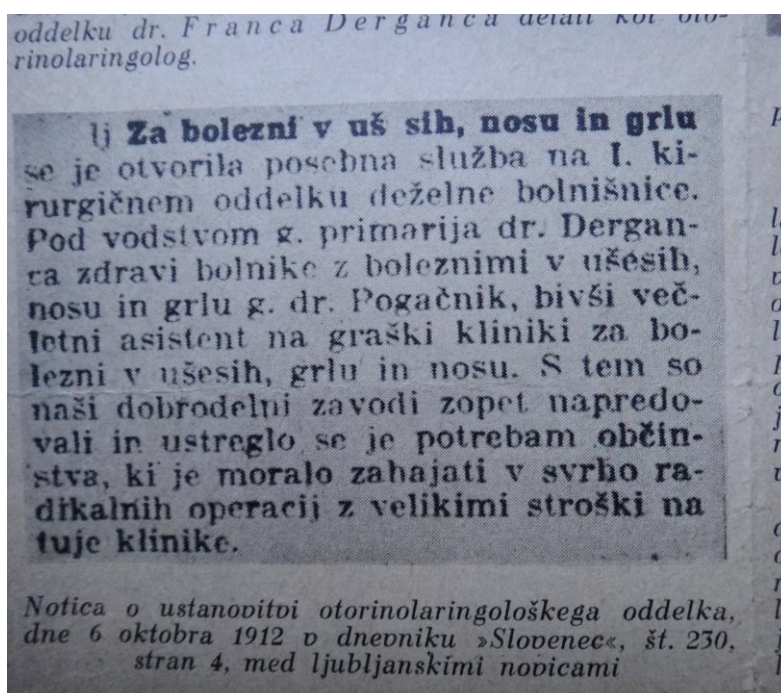
V novi kliniki poteka delo lažje in bolj sproščeno. Zaradi večjega števila operacijskih dvoran je možno boljše planirati in povečati obseg dela in tako zmanjšati čakalne dobe za planirane operacije. Najsodobnejša oprema omogoča uvajanje novih metod pri operativnem in ostalem zdravljenju, dosledno kontrolo opravljenega kirurškega in ambulantnega dela ter boljše pogoje za raziskovalno in pedagoško delo, tako da je klinika danes primerljiva z najsodobnejšimi klinikami v svetu.

Literatura:

1. Hribar Z. Petdeset let otorinolaringološke službe v ljubljanski bolnišnici. Zdrav Vestn 1962; 32:261-3
2. Fischinger J, Žargi M, Boltežar-Hočevar I, Fischinger D. Historical development of otolaryngology (ORL) in Slovenia between 1880 and 1920. J Laryngol Otology. 2005; 119 Suppl 30: 95-98;
3. Pogačnik J.V ljubljanski splošni bolnišnici.Oddelek za ušesa,nos in vrat.Slovenec 1932; 5.
4. Jevtič V. Zgodovina kliničnega inštituta za radiologijo v Ljubljani ob njegovi 80-letnici (1923-2003). ISIS 2004;05:50-6.
5. Rijavec L. Ljubljanske bolnišnice. Ljubljana: Uprava kliničnih bolnišnic. 1960. 60
6. Dolenc A. 70 let otorinolaringologije na Slovenskem. XII. Plečnikovo spominsko srečanje. Naši razgledi 1982; 6.
7. Arhiv Klinike za ORL in CFK. Anon: tipkopolis;1-5.
8. Zupanič Slavec Z. Prvi učitelji popolne medicinske fakultete v Ljubljani po letu 1945. Ljubljana: Znanstveno društvo za zgodovino zdravstvene kulture Slovenije. Mohorjeva družba; 2012. 249-54.
9. Fischinger J. Žargi M. Za 100-letnico rojstva: prof. Janko Pompe (1902-1989). Zdrav Vestn 2002; 71:775.
10. Žargi M. 80-letnica akademika prof. dr. Vinka Kambiča. ISIS 2000;03:30-1.

Slike

1. Fotografija obvestila v dnevniku Slovenec o ustanovitvi Otorinolaringološkega oddelka, ki je bila objavljena v Zdravstvenem vestniku l. 1962.

2. Prim. dr. Josip Pogačnik (1878-1965), prvi predstojnik otorinolaringološkega oddelka.
(Arhiv Klinike)

3. Stavba, v kateri je leta 1927 dobil svoje prve lastne prostore »otorinolaringologični« oddelek (prvo nadstropje in mansarda) in ki so prenovljeni še danes del Klinike za otorinolaringologijo in cervikofacialno kirurgijo. (Arhiv Klinike)

4. Prim. dr. Josip Pogačnik in sestre usmiljenki z bolniki okrog leta 1930.(Arhiv Klinike)

5. Prof. dr. Janko Pompe (1902-1989), prvi predstojnik Klinike za otorinolaringologijo.
(Arhiv Klinike)

6. Akademik prof. dr. Vinko Kambič (1920-2001), drugi predstojnik Klinike za otorinolaringologijo in cervikofacialno kirurgijo. (Arhiv Klinike)

7. Prof. dr. Miha Žargi, višji svetnik, tretji predstojnik in direktor Klinike za otorinolaringologijo in cervikofacialno kirurgijo. (Arhiv Klinike)

8. Prof. Miha Žargi s sodelavci, 2007 (Arhiv Klinike)

9. Fotografija članov Katedre za otorinolaringologijo iz l. 2009. Sedijo z leve proti desni Saba Battelino, Irena Hočevnar Boltežar, Jagoda Vatovec. Stojijo Avgust Župevc, Alojz Šmid, Miha Žargi, Janez Fischinger, Anton Gros, Aleksandar Aničin. (Arhiv Katedre)

10. Nova Klinika za ORL in CFK, 2012 (Arhiv Klinike)

